

Bir Barok Şairi – Andrzej Morsztyn

A Baroque Poet – Andrzej Morsztyn

ÖZET

Avrupa’da 17. yüzyıl siyasal sarsıntıların, dinsel kutuplaşmaların ve toplumsal dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olarak öne çıkar. Rönesansın akıl ve dengeye dayalı hümanist idealleri yerini insanın iç çelişkilerini, kararsızlığını ve kader karşısındaki çaresizliğini öne çıkaran bir dünya görüşüne bırakır. Bu tarihsel ruhun edebî karşılığı barok estetik anlayışıdır. Polonya’da da bu yüzyıl hem siyasî hem kültürel bakımdan sıkıntılarla dolu bir dönem olmuştur. Barok sanat anlayışının aşırılığa, gösterişe, kararsızlığa ve belirsizliğe dayalı yapısı ülkede de dönemin gerçekliğiyle birebir örtüşür. 17. yüzyıl Polonya edebiyatının en önemli temsilcilerinden Jan Andrzej Morsztyn (1621-1693) yaşadığı dönemin estetik ve düşünsel özelliklerini şiirlerine yansıtan en başarılı sanatçılardan biridir. Barok sanat anlayışının merkezinde yer alan güzellik, çelişki, duygusal aşırılık, geçicilik gibi temalar Morsztyn’ın şiirlerinde en güzel biçimde kendini gösterir.

Anahtar Kelimeler: Andrzej, Morsztyn, Barok, Şiir, Polonya, Edebiyat.

ABSTRACT

The seventeenth century in Europe stands out as a period marked by political upheavals, religious polarizations, and social transformations. The humanist ideals of the Renaissance, based on reason and balance, gave way to a worldview that emphasized the inner contradictions of man, his indecisiveness, and his helplessness in the face of fate. The literary counterpart of this historical spirit is the Baroque aesthetic. In Poland, this century was similarly fraught with difficulties, both politically and culturally. The Baroque’s emphasis on excess, spectacle, instability, and uncertainty closely mirrored the reality of the period in the country. Jan Andrzej Morsztyn (1621–1693), one of the most prominent representatives of seventeenth-century Polish literature, stands out as one of the most successful artists to reflect the aesthetic and intellectual characteristics of his era in his poetry. Themes central to the Baroque artistic vision—such as beauty, contradiction, emotional intensity, and transience—are most vividly expressed in Morsztyn’s poems.

Keywords: Andrzej, Morsztyn, Baroque, Poetry, Poland, Literature.

GİRİŞ

Polonya-Litvanya Birliği’nin² sınırları 17. yüzyılın başlarında Avrupa’nın en geniş siyasal coğrafyalarından birini kapsar. Ancak, bu büyüklük aynı zamanda kırılgan bir iç yapıyı da beraberinde getirir. Soylular meclisinin liberium veto³ yetkisi devletin karar alma mekanizmasını felce uğratar, güçlü bir merkezi otorite kurulamadığı için iç istikrarsızlık derinleşir. Aynı zamanda ülke ardı ardına gelen savaşların etkisi altındadır: İsveç istilaları, Rusya ile çatışmalar, Osmanlı Devleti’yle yapılan savaşlar ve Ukrayna’daki Kazak ayaklanmaları hem ekonomik hem demografik bir çöküşe yol açar.

Bu politik karışıklığın ortasında Polonya aristokrasisi Avrupa’nın diğer bölgelerinde olduğu gibi, dünyevi zevkleri ve saray yaşamının inceliklerini yücelten bir kültürel yöneliş sergiler. Soylular yalnızca siyasal gücün değil, aynı zamanda kültürel üretimin de başlıca taşıyıcısı konumundadır. Bu nedenle 17. yüzyıl Polonya edebiyatı büyük ölçüde aristokrat bir edebiyat niteliği taşır; saray çevrelerinde, zengin konaklarda doğar ve gelişir. Edebiyat bireyin değil, sınıfın estetik beğenisini temsil eder.

Barok sanatının temellerinde yer alan çelişki duygusu dönemin Polonya toplumunun ruh hâlini de yansıtır. Bir yanda dinsel katılık ve mistik yönelimler, diğer yanda dünyevî zevklere, aşka ve tutkuya yönelen bir yaşam anlayışı vardır. Bu iki kutup arasındaki gerilim Polonya barok edebiyatının en belirgin ruhsal zeminini oluşturur. İnsan artık rönesanstaki gibi evrenin merkezinde yer almaz; tam tersine, sonsuzluk karşısında kendi küçüklüğünün bilincindedir. Dolayısıyla barok sanatçısı dünya ile Tanrı, ruh ile beden, inanç ile şehvet arasında parçalanmış bir varoluşu ifade etmeye yönelir.

Aybike Kılık¹

How to Cite This Article

Kılık, A. (2026). Bir barok şairi – Andrzej Morsztyn. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 12(1), 109-112. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18405673>

Arrival: 14 November 2025
Published: 28 January 2026

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0002-7391-807X

² 1386 yılında Litvanya Grandükü Jagiełło Polonya Kraliçesi Jadwiga ile evlenir ve aynı zamanda Polonya Kralı olur. Bu tarihten itibaren Jagiellon Hanedanlığı dönemi başlar. Ortak krala sahip iki devlet 1569 yılında Lublin Antlaşması ile tek devlet altında birleşme kararı alır ve Avrupa’nın en güçlü devletlerinden olur.

³ Veto hakkı. Soylular meclisinde oybirliği prensibi. Polonya-Litvanya Birliği döneminde herhangi bir soylu üye, alınan bir karara tek başına da karşı çıksa, o kararı iptal ettirme yetkisine sahiptir.

Polonya’da barok İtalyan ve Fransız barok şiiirlerinden, özellikle Giambattista Marino ve Théophile de Viau gibi şairlerin üslubundan beslenir. Polonya aristokrasisi Batı Avrupa saray kültürünü yakından izlediği için edebiyatta da benzer bir zarafet estetiği gelişir. Morsztyn’ın şiiirleri de Polonya zevkinden daha çok Fransız ve İtalyan zevkini yansıtır (Yüce, s.133).

Bu dönemde şair bir zevk ustası, bir sözcük sanatçısı olarak görülür. Şiir, hakikati anlatmak için değil, okuyucuyu hayran bırakmak için yazılır. Jan Andrzej Morsztyn tam da bu atmosferin bir ürünü olarak öne çıkar: aristokrat bir yaşamın içinde yetişir, diplomatik görevlerde bulunur, Avrupa saray kültürünü yakından tanır ve baroğun biçimsel inceliğini Polonya dilinde ustalıkla uygular.

Morsztyn’ın lirik evreni hem dünyevî arzusunun parlak renkleriyle bezenir hem de geçiciliğin, zamanın ve ölümün gölgesiyle karanlık bir derinlik kazanır. Dolayısıyla Morsztyn’ı anlamak, yalnızca bir şairi değil, bir çağın duygusal yapısını çözümlemek anlamına gelir.

Barok Polonya edebiyatında yalnızca bir üslup değil, aynı zamanda bir varoluş biçimi olarak belirir. Sanatın amacı gerçeği temsil etmek değil, karmaşık bir dünyanın estetik karşılığını kurmaktır. Şair biçim aracılığıyla düzen kurar, sözcüklerin simetrisi insanın ruhundaki dengesizliği gizler. Morsztyn ve çağdaşlarının edebiyatı bu anlamda bir söz mimarisi niteliği taşır. Barok stili sanatçıları birbirini desteklemeyen unsurları bir arada kullanarak ve abartı sanatına dayanarak okuyucuyu şaşırtmak amacını güderler (Körpe Kemer, s.1173).

Giambattista Marino’nun “Marinizm” akımı şiiirde şaşırtma, beklenmedik benzetme ve dilsel oyun ustalığını öne çıkarır. Polonyalı şairler bu geleneği kendi dillerine uyarlayarak kendilerine özgü bir estetik yaratır. Bu dönemin şiiirinde biçimsel zarafet her şeyden önce gelir, anlatılmak istenen çoğu zaman biçimin içinde erir.

Polonya barok edebiyatında dil doğrudan anlatımın aracı olmaktan çıkar ve başlı başına bir oyun alanına dönüşür. Şair sözcüklerle okurunu büyülemeyi, etkileyici bir biçimsel düzen içinde duygusal karmaşayı ifade etmeyi amaçlar. Dolayısıyla şiiir düşünceden çok, duygunun estetik ifadesine yönelir.

Andrzej Morsztyn bu akımın Polonya’daki en güçlü temsilcisi olarak kabul edilir. Eserleri İtalyan Marino’nun ve Fransız Malherbe’in zarif üslubuyla benzerlik taşımakla beraber Morsztyn bu etkiyi yerel duyarlılıkla harmanlayarak Polonya şiiirine özgün bir tını kazandırır.

Barok şiiirinin temel estetik ilkesi karşıtlık üzerine kuruludur. Her şey zıddıyla birlikte var olur: güzellik ile çirkinlik, yaşam ile ölüm, ruh ile beden, ışık ile karanlık sürekli çatışma hâlinindedir. Bu nedenle barok şiiiri durağan değil, dinamiktir; anlam sürekli değişir, sözcükler yer yer teatral bir abartıyla büyür. Şiir bir aynadan çok, kırılmış bir prizma gibi çalışır: aynı ışık her yöne farklı bir renkte yansır. Bu dönemde metaforik yoğunluk şiiirin yapıtaşı hâline gelir. Barok şairi sıradan bir duyguyu bile olağanüstü imgelerle süslemeyi kendine görev bilir. Artık “gözyaşı” yalnızca bir üzüntü ifadesi değil, kâh erimiş bir inci, kâh kalbin tutuşmasıyla buharlaşan bir sudur. Bu tarz benzetmeler okuyucuda hem estetik hem entelektüel bir hayranlık uyandırmayı amaçlar. Dolayısıyla barok şiiiri duyguyu doğrudan değil, süslü bir perde arkasından aktarır.

Polonya barok şiiirinde şair, zekâsını sözcük bilgisiyle ve şaşırtıcı karşılaştırmalarla sergiler. Bu yönüyle barok yalnızca duygusal bir sanat değil, aynı zamanda akıl oyunlarının sanatıdır:

Beyazdır cilalı mermer Carrara’dan gelen,
Beyazdır süt kamıştan sepette getirilen,
Beyazdır kuğu ve beyaz tüylerle kaplıdır,
Beyaz inciler nadir bir ipe sıralıdır,
Beyazdır kar yeni yağmış, ayak basılmamış,
Beyaz zambak çiçeği taze koparılmış,
Sevgilimin yüzü, boynu daha da beyazdır ama
Mermerden, süttten, kuğudan, inciden, kardan, zambaktan.⁴

Saraylarda düzenlenen edebî toplantılar, şiiir yarışmaları, süslü konuşmalar ve hitabet oyunları barok döneminin sosyal dokusunu meydana getirir. Dolayısıyla barok üslubu yalnızca bir estetik beğeni değil, aynı zamanda sınıfsal bir davranış biçimi olarak da kendini gösterir.

Bu bağlamda barok Polonya’da yalnızca bir geçici üslup değil, bir kültürel kimlik biçimi hâline gelir. Dönemin şairi hem Avrupa saray estetiğinin bir parçası hem de yerel değerlerin taşıyıcısıdır. Bu ikili yapı

⁴ Çeviri makalenin yazarına aittir. Özgün metin için bkzn. Morsztyn, 2000, s. 27

baroğun doğasındaki karşıtlığı ve çok katmanlılığı edebî düzeyde yeniden üretir. Polonya barok edebiyatı bu yönüyle hem Avrupa'nın hem de kendi ulusal kültürünün aynası olur.

Morsztyn yabancı dil bilgisi, Avrupa kültürüne açık oluşu ve diplomatik görevleri sayesinde dönemin Batı Avrupa saray kültürünü yakından tanır. Uzun süre Fransa'da bulunur. Fransız saray üslubu, zarafet anlayışı ve biçimsel disiplin onun şiir anlayışını derinden etkiler. Bu nedenle Morsztyn'ın eserleri hem Fransız klasik üslubunu hem de İtalyan baroğunun duygusal yoğunluğunu bir arada taşır.

Şairin yaşamı boyunca üstlendiği diplomatik ve siyasal görevler entelektüel kimliğini pekiştirir. 1650'li yıllardan itibaren çeşitli saray hizmetlerinde bulunur, hem politik hem kültürel ilişkiler yürütür. Bu görevleri sırasında sanat onun için yalnızca bir ifade biçimi değil, aynı zamanda bir aristokrat zarafet göstergesi hâline gelir. Rafine bir saraylı ve diplomat olan Jan Andrzej Morsztyn yalnızca siyasi entrika ustası değil, aynı zamanda eski Polonya edebiyatının en zarif ve en sofistike kişiliklerinden biridir (Miłosz, s. 132). Şiir Morsztyn'ın dünyasında sosyal bir prestij unsurudur; zarif bir kıyafet, dikkatle seçilmiş bir mücevher ya da incelikli bir jest gibi, kişisel üslubun dışavurumudur.

Morsztyn'ın sanatı biçimsel ustalıklarla birlikte entelektüel derinlik taşır. Şiirlerinde göz kamaştırıcı bir dil işçiliği, ses uyumu ve anlam oyunları dikkat çeker. Bununla birlikte, sözcüklerin ardında yalnızca estetik bir süs değil, aynı zamanda insan ruhunun karmaşık yapısını da arar. Morsztyn'ın şiirlerinde akıl ile tutku, beden ile ruh, aşk ile ölüm sürekli olarak iç içe geçer. Sevdiği kadının güzelliğini överken aşkın büyüleyici doğasını barok döneminin görkemli diliyle işler:

Gözlerin göz değil, parılayan güneş gibi,
Işıldayan, aydınlığında her aklın eridiği
Dudakların dudak değil, kırmızı mercan,
Rengiyle bütün fikirleri tutsak bırakan.⁵

Morsztyn'ın şiirlerinde dize yapısı, ölçü ve ritim titizlikle tasarlanır. Sözcükler yalnızca anlam taşımak için değil, aynı zamanda müzikal bir uyum yaratmak için seçilir. Bu yönüyle Morsztyn, yalnızca bir şair değil, aynı zamanda bir sözcük mimarı olarak nitelendirilir. Baroğun temelinde bulunan karşıtlık ilkesi Morsztyn'ın hemen her şiirinde görülür:

Birisinin yeli bir çuvala tıkmaması daha çabuk olurdu, daha çabuk olurdu güneş ışıklarını
Küçük parçacıklarla cebe sokması
Fırtınalı denizi bile daha çabuk sakinleştirirdi ricası
Daha çabuk olurdu avcuna alması dünyayı, o kocaman dünyayı
Ağlayarak akıtması daha çabuk olurdu gözyaşlarını Etna'ya
Bir dilsizin şarkı söylemesi daha çabuk olurdu, daha çabuk olurdu delinin hani
Akıllıca konuşması, daha çabuk olurdu
Şansın sonsuz olması, ölümün ve gülüşün aynı evde oturması
Daha çabuk söylerdi şair doğruyu, gereksiz bir düştense
Daha çabuk olurdu meleklerin ağlamaya kayıtsız kalması
Daha çabuk güneş mağaraya saklanırdı ya
Hapishanede huzurlu olunurdu, insanlar çölde yaşarlardı
Daha çabuk aklımızı yitirir, keserdik konuşmayı,
Bir kadının durağan olmasındansa (Yüce, s. 135-136).

Aşk hem kurtuluşun hem yıkımın kaynağıdır; *Cesede* (Do trupa) adlı ünlü şiirinde, Morsztyn bir cesede hitap ederek, yaşayan bir âşığın hâlini onunla karşılaştırır. İnsanın tutkuları, varoluşsal çelişkileri zıtlıklarla zekice kurgulanır:

Sen öldürülmüş yatıyorsun, öldürülmüşüm ben de,
Sen ölümün okuyla, ben ise aşkın okuyla vurulmuş,

⁵ Çeviri makalenin yazarına aittir. Özgün metin için bkz. Morsztyn, 1883, s. 85

Sen kan içindesin, benim benzim solmuş,
 Senin etrafında mumlar yanar, alevler saklı benim içimde.
 ...
 Sen susuyorsun, benim dilim inliyor
 Sen bir şey hissetmiyorsun, kıvranıyorum acıdan ben de.
 Sen buz gibisin, ben ise cehennem ateşinde.⁶

Andrzej Morsztyn 17. yüzyıla damgasını vuran İtalyan şair Marino'nun izinden gitmiş Marinizm akımının Polonya'daki en önemli temsilcisi olmuştur. Tipik bir saray şairi olarak sınırlı bir okuyucu kitlesine hitap ederek sofistike bir üslupla yazmıştır. Morsztyn'ın sanatı bir entelektüel zarafet kültürünün temsili olmuş, aristokrat kökeni, diplomatik deneyimi ve entelektüel çevresi şiirine belirli bir incelik kazandırmıştır. Yazmayı bir eğlence, bir sözcük oyunu olarak gören Morsztyn duyguyu hiçbir zaman ham biçimde ifade etmemiş, onu düşünceyle yoğurmuş, biçimle güzelleştirmiştir. Sanatçılığı biçimsel zarafet, entelektüel derinlik ve duygusal inceliğin birleşiminden meydana gelmiştir. Şiirlerindeki aşk doğa ve insani duyguların iç içe geçtiği imgelerle, zıtlıklarla, metaforlarla, süslü söz oyunları ile dönemin sanatsal özelliklerini yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda insanın o dönemki ruhsal durumunu da dile getirmiştir. Bu nedenle Morsztyn Polonya edebiyatında barok estetiğinin en parlak, en bilinçli ve en kalıcı sesi olmuştur.

KAYNAKÇA

- Kemer, S. K. (2018). "Polonya Edebiyatında Rönesans'tan Barok'a Geçiş: Mikołaj Sęp Szarzyński'nin Sonelerinde Ruh ve Beden Sorunsalı", *DTCF Dergisi* 58.2: 1169-1183.
- Miłosz, C. (1983). *History of Polish Literature*, University of California Press, London.
- Morsztyn, J.A. (1883). *Poezye Oryginalne i Tłomaczone*, Nakład i Druk S. Lewentala, Warszawa.
- Morsztyn, J. A. (2000). *Wybór Wierszy*, Tower Press, Gdańsk.
- Yüce, N. T. (1999). *Ortaçağ'dan Barok'a Polonya Edebiyat Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

⁶ Çeviri makalenin yazarına aittir. Özgün metin için bkz. Morsztyn, 2000, s. 36